

مطالعه تطبیقی مأموریت‌ها، چشم‌اندازها، ویژگی‌های کلی و نحوه پذیرش دانشجو در نظام آموزش عالی از دور کشورهای منتخب آسیایی^۱

Comparative study of the missions, prospects, general features, and method of student admission in the system of higher education in the selective Asian countries

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۰۶/۱۶

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۳/۱۱

Marjan Masoomifard

مرجان معصومی‌فرد*

Abstract: The main aim of this study is to identify and compare similarities and differences of universities in the East Asian countries offering distance learning with Payame Noor University in terms of missions, prospects, general features and method of student admission. The present research is a documentary study conducted by a comparative-analytic method. Statistical population for the study included all of the universities in Japan, China, India, Pakistan, Indonesia, and Iran. Among them, The Open University of Japan, The Open University of China, Indira Gandhi national Open University of India, Allama Iqbal Open University of Pakistan, Terbuka University of Indonesia, and Payame Noor University were selected by a purposeful sampling. Data required for the research were collected by study of documents and formal websites of the universities. Results indicated that the universities under study made fundamental changes in their educational systems by their own initiatives. Thus using their successful experiences and localizing them in our country could lead to development and better quality of distance learning in our country.

Keywords: Comparative study, distance learning, East Asian countries, Payame Noor University

چکیده: هدف این پژوهش، شناسایی و مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌های دانشگاه‌های متولی آموزش از دور کشورهای شرق آسیا با دانشگاه پیام نور در زمینه (مأموریت‌ها، چشم‌اندازها، ویژگی‌های کلی و نحوه پذیرش دانشجو) است. پژوهش حاضر مطالعه‌ای اسنادی است که به روش تطبیقی-تحلیلی انجام شد. جامعه آماری همه دانشگاه‌های آموزش از دور کشورهای "ژاپن، چین، هندوستان، پاکستان، اندونزی و ایران" است. از میان دانشگاه‌های این کشورها، دانشگاه باز ژاپن، دانشگاه باز چین، دانشگاه ایندیپرا گاندی هند، دانشگاه علامه الاقبال پاکستان، دانشگاه ترپاکا اندونزی و دانشگاه پیام نور به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز پژوهش با مطالعه اسناد و مدارک و وب‌سایت رسمی دانشگاه‌ها جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد، دانشگاه‌های مورد مطالعه با ابتکار عمل خود تفاوت‌های اساسی در نظام آموزشی خود ایجاد کرده‌اند و استفاده از تجربه‌های موفق این کشورها و بومی‌سازی آن در کشور ما می‌تواند سبب پیشرفت و کیفیت بهتر نظام آموزش از دور شود.

واژگان کلیدی: مطالعه تطبیقی، نظام آموزش از دور، کشورهای شرق آسیا، دانشگاه پیام نور

^۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان "مطالعه تطبیقی نظام آموزشی دانشگاه‌های باز و از دور شرق آسیا" است که در پژوهشکده آموزش باز و از دور دانشگاه پیام نور به انجام رسیده است.

* استادیار گروه تربیتی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول): mmf587@gmail.com

مقدمه

در شروع هزاره سوم بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات از مهم‌ترین ابزارهای استراتژیک برای مدیریت و اداره صحیح و روزآمد همه نهادهای اجتماعی، خدماتی و فرهنگی در دنیا محسوب می‌شود (مکلین و همکاران^۱، ۲۰۱۲: ۸). این فناوری سبب ایجاد جامعه جهانی به هم پیوسته شده و در آن همه مصادیق زندگی بشری تحت تأثیر قرار گرفته است و جامعه‌ای به هم پیوسته را شکل داده که در آن نهادهای مختلف نیز با یکدیگر همسو شده‌اند (سامپایو^۲، ۲۰۰۸: ۳). یکی از این نهادها، نهاد آموزش و پرورش به‌طور عام است که از مؤثرترین مصادیق ایجاد و توسعه فرهنگ بشری است. از آنجا که این نهاد با انسان‌ها سروکار دارد و مسائل جامعه انسانی نیز کمابیش مشابه یکدیگر است (سانگ و همکاران^۳، ۲۰۱۰: ۱۰۴) لذا مطالعه آموزش و پرورش هر جامعه و مقایسه آن با نظام آموزش و پرورش جوامع دیگر از هر نظر، توانایی لازم را برای حل مشکلات و مسائل مشابه افزون‌تر می‌سازد. بر این اساس می‌توان برای حل دشواری‌های آموزشی بر مبنای راه حل‌های کشورهای دیگر گام‌های مؤثرتری برداشت؛ این رسالتی است که می‌تواند با مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش به انجام رسد.

با توجه به آنچه ذکر شد مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که در مهر و موم‌های اخیر توسعه نظام آموزش از دور^۴ در کشور ما در مرحله‌ای مهم و اساسی و در عین حال حساس و دقیق قرار گرفته است. علاوه بر دانشگاه پیام نور که متولی اصلی آموزش از دور در کشورمان است، همه دانشگاه‌های کشور نیز به تدریج در کنار آموزش‌های حضوری خود به آن روی آورده‌اند (سیمو و همکاران^۵، ۲۰۱۵: ۶۰۵). بدیهی است که نظام آموزش از دور به دلیل نوپا بودن با چالش‌های فراوانی روبه‌رو است. از این رو به‌موازات توسعه این نظام آموزشی باید به مطالعات تطبیقی نظام‌های آموزش از دور کشورهای دیگر پرداخت؛ زیرا این‌گونه مطالعات زمینه را برای انتقال و رفع مشکلات نظام آموزشی فراهم می‌آورد و به اداره‌کنندگان چنین نظام‌هایی در کشف و تحلیل مسائل تربیتی کمک می‌کند. به سخن دیگر آگاهی از مأموریت‌ها، چشم‌اندازها، ویژگی‌های کلی و نحوه پذیرش دانشجو در نظام آموزش عالی از دور سایر کشورها و آشنایی با روش‌ها و تدابیری که آنها برای رفع مشکلات خود به کار برده‌اند، می‌تواند ما را در شناسایی مسائل آموزشی و اتخاذ تدابیر شایسته برای حل و فصل رضایت‌بخش

1. Maclean et al

2. Sampaio

3. Sang et al

۴. در این مقاله اصطلاح آموزش از دور به جای اصطلاح متداول آموزش از راه دور به کار رفته است و واژه راه که معادل way در زبان انگلیسی است از این اصطلاح حذف شده است.

5. Simoa et al

آنها، به‌خصوص زمانی که در اندیشه توسعه نظام‌های نوین آموزشی هستیم، یاری دهد. بنا بر آنچه ذکر شد اجرای چنین پژوهش‌هایی با توجه به تأکید وزیر محترم علوم مبنی بر طرح آمایش آموزش عالی و مأموریت‌گرا شدن دانشگاه‌ها در تدوین برنامه‌های کلان با انتخاب نمونه‌های موفق و دارای مشابهت وظیفه و کارکردی ضروری به نظر می‌رسد.

بر این اساس، پرسش‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

۱- مأموریت‌ها و چشم‌اندازهای دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

۲- ویژگی‌های کلی نظام آموزش از دور در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

۳- نحوه پذیرش دانشجو در دوره‌های منجر به مدرک دانشگاهی و دوره‌های آموزش آزاد، زمان پذیرش دانشجو، نحوه ثبت نام دانشجو و تعداد جلسات تدریس در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

پیشینه پژوهش

فعالیت دانشگاه‌های دنیا برای توسعه آموزش‌های غیرحضوری از اواخر قرن نوزدهم آغاز شد. واژه آموزش از دور به برنامه‌های آموزشی اطلاق می‌شود که میان یاددهنده و یادگیرنده، فاصله زمانی و مکانی وجود داشته و یادگیرنده در کنترل فرایند یادگیری خویش مختار است (هولمبرگ^۱ ۱۹۸۹:۹۵)، از این رو دانشگاه‌های آموزش از دور پدیده جدیدی است (جورجیوا و همکاران^۲، ۲۰۰۳) که پس از انقلاب صنعتی ایجاد شده است.

پیشینه دانشگاه‌های مورد مطالعه حاکی از آن است که دانشگاه باز ژاپن (OUJ^۳) در سال ۱۹۸۳ تحت نظارت وزارت تعلیم و تربیت ژاپن تأسیس شد. این دانشگاه که درواقع بزرگ‌ترین مؤسسه آموزش باز و از دور برای همه مردم ژاپن است، با بهره‌گیری از رسانه‌هایی مانند رادیو، تلویزیون و فناوری‌های نوین برای ایجاد فرصت‌های آموزش عالی و پاسخگویی به نیازهای طیف گسترده‌ای از مردم برای یادگیری مادام‌العمر تلاش می‌کند (وب‌سایت رسمی دانشگاه باز ژاپن^۴).

دانشگاه باز چین^۵ نیز هم‌زمان با توسعه انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات، به ترویج نوآوری در نظام آموزش عالی، افزایش ظرفیت‌های آموزشی و عدالت آموزشی با به اشتراک‌گذاری منابع آموزشی باکیفیت پرداخته است. این دانشگاه که یک دانشگاه دولتی

1. Holemborg

2. Georgieva, Todorov, Smrikarov

3. The Open University Of Japan

4. <http://www.ouj.ac.jp/eng/>

5. The Open University Of China

نوین است، بر اساس فناوری‌های نوین، آموزش را به شیوه از دور و بدون دیوار، برای همه مردم چین در تمام مناطق شهری و روستایی فراهم آورده است. قدمت این دانشگاه به تأسیس دانشگاه رادیو و تلویزیونی مرکزی و دانشگاه‌های رادیو و تلویزیونی محلی سابق در کشور چین در سال ۱۹۷۹ برمی‌گردد (وبسایت رسمی دانشگاه باز چین^۱).

همچنین دانشگاه ایندیرا گاندی هندوستان در سال ۱۹۸۵ در دهلی نو تأسیس شد. این دانشگاه در واقع مؤسسه معتبر آموزش باز و از دور برای همه مردم هندوستان است و با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، مسئولیت ترویج آموزش از دور و ایجاد فرصت‌های آموزش عالی و پاسخگویی به نیازهای طیف گسترده‌ای از مردم در هندوستان را بر عهده گرفته است. در این دانشگاه که بزرگ‌ترین مؤسسه آموزش عالی از دور در هندوستان است، آموزش‌های مختلفی به‌منظور تقویت منابع انسانی به همه جمعیت هند، به‌ویژه بخش محروم جامعه ارائه می‌شود (وبسایت رسمی دانشگاه ایندیرا گاندی^۲).

در پاکستان نیز دانشگاه علامه الاقبال پاکستان، دانشگاهی دولتی است که در سال ۱۹۷۴ به‌منظور ارائه آموزش از دور در شهر اسلام‌آباد پاکستان تأسیس شد. این دانشگاه کلاس‌های آموزش از دور خود را به زبان اردو برگزار می‌کند و از لحاظ تعداد دانشجو، رتبه دوم را در جهان دارد. این دانشگاه با توجه به مدل‌های سه‌گانه طراحی و به‌کارگیری یادگیری الکترونیکی، آموزش به شیوه حضوری، آموزش‌های برخط هم‌زمان و آموزش‌های برخط ناهم‌زمان به دانشجویان ارائه می‌دهد. آموزش حضوری در مراکز منطقه‌ای با حضور هم‌زمان استاد و دانشجو برای رفع اشکال برگزار می‌شود. کلاس‌های آموزش برخط هم‌زمان را استادان برای بیان چهارچوب مطالب و طرح پرسش و پاسخ‌های هم‌زمان اجرا می‌کنند. استادان در زمان لازم بحث‌ها را مدیریت و به دانشجویان راهنمایی‌های لازم را ارائه می‌کنند (وبسایت رسمی دانشگاه علامه الاقبال^۳).

در کشور اندونزی نیز دانشگاه باز تراباکا^۴ در سال ۱۹۸۴ تحت نظارت وزارت تعلیم و تربیت و فرهنگ ملی اندونزی تأسیس شد. این دانشگاه، یک مؤسسه معتبر آموزش باز و از دور برای همه مردم اندونزی است و با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات و فناوری‌های نوین، برای ایجاد فرصت‌های آموزش عالی و پاسخگویی به نیازهای طیف گسترده‌ای از مردم برای یادگیری در اقصی نقاط این کشور تلاش می‌کند. در این دانشگاه دولتی با فراهم کردن امکاناتی مانند استفاده از پخش رادیویی و تلویزیونی، سی‌دی‌های آموزشی و یادگیری الکترونیکی، ارائه محتواهای ایجاد شده در دورترین نقاط کشور نیز فراهم است (وبسایت رسمی دانشگاه تراباکا^۵).

1. <http://en.ouchn.edu.cn>

2. <http://www.ignou.ac.in>

3. <http://www.aiou.edu.pk>

4. Universitas Terbuka

5. <http://www.ut.ac.id/en>

در ایران دانشگاه پیام نور، دانشگاهی است با هویت اسلامی- ایرانی که برای ایفای نقش و مسئولیت خود در جهت تحکیم جایگاه علمی و پژوهشی در میان دانشگاه‌های باز و آموزش از دور دنیا به گسترش رشد و تعالی تقوی و فضائل انسانی، ارتقاء علمی و پژوهشی، تعمیق جنبش نرم‌افزاری، امید بخشیدن و گسترش دامنه دانش، یادگیری در همه جا، همه وقت و برای همه در محیطی ایمن و مبتنی بر عدالت در راستای سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران در سطح ملی و جهانی اهتمام می‌ورزد. این دانشگاه در سال ۱۳۶۷ پس از تجمیع امکانات دانشگاه آزاد ایران و ابوریحان بیرونی، به‌عنوان تنها دانشگاه آموزش باز و از دور در جمهوری اسلامی ایران تأسیس شد. این دانشگاه در حال حاضر، ۴۹۵ مرکز و واحد در سراسر کشور و نیز تعدادی مرکز بین‌المللی دارد (وب‌سایت رسمی دانشگاه پیام نور)^۱.

روش پژوهش:

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای اسنادی است که به روش تطبیقی- تحلیلی انجام می‌گیرد. جامعه آماری این پژوهش همه دانشگاه‌های آموزش از دور کشورهای "ژاپن، چین، هندوستان، پاکستان، اندونزی و ایران" است. چون هدف پژوهش، مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌های دانشگاه‌های آموزش باز و از دور در زمینه مأموریت‌ها و چشم‌اندازها، ویژگی‌های کلی و همچنین نحوه پذیرش دانشجو بود؛ بنابراین باید دانشگاه‌هایی انتخاب می‌شد که به‌طور خاص در زمینه آموزش از دور فعالیت کنند و اطلاعات و گزارش‌های مرتبط با این دانشگاه‌ها هم قابل دسترس باشد. پس بر اساس ماهیت پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدف‌دار استفاده شد و از هر کشور، یک دانشگاه انتخاب شد که به‌طور خاص متولی آموزش از دور است. از میان دانشگاه‌های آموزش از دور این کشورها، دانشگاه باز ژاپن، دانشگاه باز چین، دانشگاه ایندیرا گاندی هند، دانشگاه علامه الاقبال پاکستان، دانشگاه تراباکا اندونزی و دانشگاه پیام نور به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز پژوهش با مراجعه به پایگاه‌های اطلاع‌رسانی رسمی، اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، گزارش‌های تحقیقی، جستجو در وب‌سایت‌های وزارت تحقیقات و آموزش عالی کشورهای مورد مطالعه و وب‌سایت‌های دانشگاه‌های مورد مطالعه و تهیه و تکمیل چک‌لیستی بر اساس ابعاد مختلف پژوهش گردآوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آنجا که معیارهای طبقه‌بندی کیفی است، نمی‌توان از روش‌های کمی آماری استفاده کرد (کوی، ۱۹۸۱، ترجمه یمنی دوزی سرخابی، ۱۳۸۴)؛ بنابراین، چون این پژوهش تطبیقی است و مبنای طبقه‌بندی بر اساس شاخص‌های کیفی صورت گرفته است، تجزیه و تحلیل داده‌ها بر مبنای

^۱ <http://www.pnu.ac.ir>

مراحل روش بردی^۱ در چهار مرحله توصیف، تفسیر، هم‌جواری و مقایسه^۲ انجام شد. بردی در جریان مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش چهار مرحله را مشخص کرده است؛ این مراحل عبارت‌اند از: ۱- مرحله توصیف (مرحله یادداشت‌برداری و تدارک اطلاعات کافی برای توصیف پدیده‌های تربیتی و بررسی آنها در مرحله بعدی است). ۲- مرحله تفسیر (شامل واری اطلاعاتی است که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است). ۳- مرحله هم‌جواری (طی این مرحله، اطلاعاتی که دو مرحله قبل بررسی شده‌اند، طبقه‌بندی می‌شوند و کنار هم قرار می‌گیرند و چهارچوبی فراهم می‌شود تا راه برای مرحله بعدی، یعنی مقایسه تشابهات و تفاوت‌های پدیده تربیتی مورد تحقیق هموار شود). ۴- مرحله مقایسه (در این مرحله، "مسئله تحقیق" که در مراحل قبلی، به‌خصوص در مرحله هم‌جواری محقق اجمالاً از آن گذشته است، دقیقاً با توجه به جزئیات بر اساس تشابهات و تفاوت‌ها بررسی و مقایسه می‌شود و پاسخگویی به سؤال‌های پژوهش و یاد و قبول فرضیه تحقیق در این مرحله امکان‌پذیر می‌شود) (آفازاده، احقر و فضلعلی‌زاده، ۱۳۹۱).

یافته‌های پژوهش:

۱- مأموریت‌ها و چشم‌اندازهای دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟
الف- مقایسه مأموریت‌ها^۳

جدول (۱) مقایسه مأموریت دانشگاه‌های مورد مطالعه

دانشگاه پیام نور	دانشگاه تربیقا	اندرتزی	دانشگاه علامه الاقبال پاکستان	دانشگاه ایندیرا گاندی هند	دانشگاه باز چین	دانشگاه باز ژاپن	موارد استخراج شده در بیانیه مأموریت دانشگاه‌های مورد مطالعه
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ایجاد فرصت دسترسی به آموزش عالی برای همه مردم
-	-	✓	-	-	✓	-	توجه به توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور
-	✓	-	✓	✓	✓	✓	توجه به یادگیری مادام‌العمر
✓	-	-	✓	✓	-	-	توجه به نواحی مرزی کشور
✓	✓	-	✓	✓	✓	-	توجه به حضور در صحنه جهانی
-	✓	-	✓	✓	-	-	توجه به افزایش کیفیت و اعتباربخشی
✓	✓	-	-	-	-	-	توجه به وحدت ملی و ارزش‌های فرهنگی
-	-	-	-	✓	-	-	توجه به منابع ملی (مراکز ملی) یاددهی- یادگیری

1. Brody

2. Description, Interperation, Juxtaposition, Comparison

3. Missions

اطلاعات درج شده در جدول (۱) نشان می‌دهد که:

- الف- مأموریت اصلی تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه ایجاد فرصت دسترسی به نظام آموزش عالی برای همه مردم فارغ از زمان و مکان است.
- ب- دانشگاه‌های باز مورد مطالعه در کشورهای ژاپن، چین، هند و اندونزی یکی از مأموریت‌های خود را توجه به یادگیری مادام‌العمر بیان کرده‌اند درحالی‌که دانشگاه علامه الاقبال و پیام نور، چنین مأموریتی را ذکر نکرده‌اند.
- ج- یکی از مأموریت‌های بیان شده برای دانشگاه‌های باز مورد مطالعه در کشورهای چین، هند، اندونزی، ایران، توجه به حضور در صحنه جهانی است، درحالی‌که دانشگاه‌های باز کشورهای ژاپن و پاکستان توجهی به حضور در صحنه جهانی نداشته‌اند.
- د- دانشگاه‌های مورد مطالعه در کشور چین و پاکستان، در بیانیه مأموریت خود به‌طور خاص به توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور خود توجه کرده‌اند، درحالی‌که در بیانیه مأموریت سایر کشورها این مورد به‌طور خاص اعلام نشده است.
- ذ- دانشگاه‌های آموزش باز و از دور مورد مطالعه در کشورهای هند و اندونزی در بیانیه مأموریت خود، توجه به افزایش کیفیت را اعلام کرده‌اند، درحالی‌که توجه به افزایش کیفیت در بیانیه مأموریت کشورهای دیگر مورد مطالعه مغفول مانده است.
- ر- دانشگاه پیام نور ایران و دانشگاه ترباکا اندونزی در بیانیه مأموریت خود به وحدت ملی و ارزش‌های فرهنگی کشور خود توجه کرده‌اند، درحالی‌که به این مورد در سایر دانشگاه‌های مورد مطالعه توجه نشده است.
- ز- همچنین دانشگاه پیام نور و دانشگاه ایندیپرا گاندی در بیانیه مأموریت خود، توجه به توسعه نظام آموزش از دور در نواحی مرزی را در دستور کار خود قرار داده‌اند. علاوه بر آن دانشگاه ایندیپرا گاندی به توسعه منابع ملی (مراکز ملی یاددهی- یادگیری) نیز توجه کرده است.

ب- مقایسه چشم‌اندازها^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱.visions

جدول (۲) مقایسه چشم انداز دانشگاه‌های مورد مطالعه

دانشگاه پیام نور	دانشگاه تربیقا اندونزی	دانشگاه علامه اقبال پاکستان	دانشگاه ایندیراگانندی هند	دانشگاه باز چین	دانشگاه باز ژاپن	موارد استخراج شده در چشم انداز دانشگاه‌های مورد مطالعه
-	-	-	-	-	✓	توجه به سرآمدی در نظام آموزش از دور
-	-	✓	-	-	✓	پاسخگویی به نیازهای جامعه
✓	✓	✓	✓	✓	✓	فعالیت و رقابت در سطح بین‌المللی
-	-	-	✓	-	-	گسترش دامنه فعالیت در سطح ملی
-	-	✓	-	-	-	توجه به توسعه و تکامل نظام آموزشی
-	-	✓	-	-	✓	توجه به توسعه کیفیت
✓	-	-	-	-	-	توجه به مقتضیات فرهنگی و ارزشی

اطلاعات جدول (۲) نشان‌دهنده آن است که:

الف- در چشم‌انداز تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه، فعالیت و رقابت در سطح بین‌المللی بیان شده است. بنابر این به نظر می‌رسد تمامی نظام‌های آموزش از دور با داشتن ویژگی‌هایی مانند همزمانی و همه‌مکانی بودن به صورت انعطاف‌پذیرتر می‌توانند به فعالیت در سطح بین‌المللی بپردازند.

ب- دانشگاه باز چین و دانشگاه علامه اقبال پاکستان یکی از چشم‌اندازهای خود را پاسخگویی به نیازهای جامعه بیان کرده‌اند.

ج- یکی از چشم‌اندازهای بیان شده برای دانشگاه باز ژاپن و علامه اقبال پاکستان، توجه به توسعه کیفیت است که در چشم‌انداز دانشگاه‌های دیگر توجهی به آن نشده است.

د- دانشگاه ایندیراگانندی هندوستان در چشم‌انداز خود گسترش دامنه فعالیت در سطح ملی را بیان کرده است؛ این در حالی است که دانشگاه علامه اقبال پاکستان توجه به توسعه و تکامل نظام آموزشی و دانشگاه پیام نور نیز توجه به مقتضیات فرهنگی و ارزشی را در چشم‌انداز خود معرفی کرده‌اند.

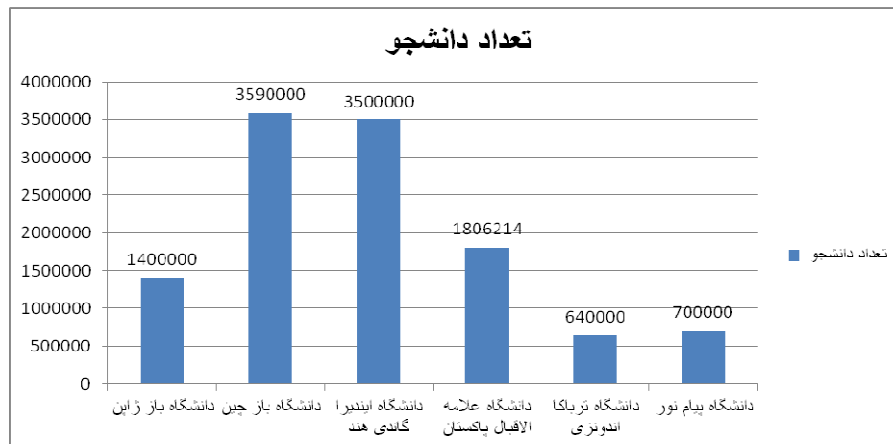
۲- ویژگی‌های کلی نظام آموزش از دور در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

جدول (۳) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر سال تأسیس، شعار دانشگاه، جایگاه، بخش مورد فعالیت، وبسایت، مکان تأسیس و تعداد دانشجویان

ویژگی‌های کلی نظام آموزش از دور در دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	دانشگاه ایندیرا گاندی هند	دانشگاه علامه اقبال پاکستان	دانشگاه اندونزی ترباکا	دانشگاه پیام نور
سال تأسیس	۱۹۸۱	۱۹۷۹	۱۹۸۵	۱۹۷۴	۱۹۸۴	۱۹۸۸
سابقه فعالیت	۳۵ سال	۳۷ سال	۳۱ سال	۴۲ سال	۳۲ سال	۲۸ سال
شعار دانشگاه	Whenever, Wherever, Whoever	to be open to people	The People's University	Education for All	Making Higher Education Open to All	Education for all, anywhere and anytime
جایگاه / گستره	بزرگ‌ترین مؤسسه آموزش عالی از دور در ژاپن	قدیمی ترین دانشگاه آموزش از دور در چین	بزرگ‌ترین دانشگاه باز و از دور کشور هندوستان	دومین دانشگاه باز جهان به لحاظ تعداد دانشجو	تنها دانشگاه باز اندونزی	اولین و بزرگ‌ترین دانشگاه آموزش از دور در ایران
بخش دولتی یا خصوصی	خصوصی	دولتی	دولتی	دولتی	دولتی	دولتی
وبسایت	http://www.ouj.ac.jp/eng	http://en.ouchn.edu.cn	http://www.ignou.ac.in	http://www.aio.edu.pk	http://www.ut.ac.id/en	www.pnu.ac.ir
مکان ستاد مرکزی دانشگاه	شهر چیبا ۴۰ کیلومتر تا توکیو	پکن	دهلی	اسلام‌آباد	جزیره جاوا	شهر تهران
تعداد دانشجویان	بالغ بر ۱,۴۰۰,۰۰۰ نفر	بالغ بر ۳,۵۹۰,۰۰۰ نفر	بالغ بر ۳,۵۰۰,۰۰۰ نفر	بالغ بر ۱,۸۰۶,۲۱۴ نفر	بالغ بر ۶۴۰,۰۰۰ نفر	بالغ بر ۷۰۰,۰۰۰ نفر

همان‌گونه که جدول (۳) نشان می‌دهد دانشگاه علامه اقبال پاکستان با سابقه‌ای حدود ۴۲ سال فعالیت، با قدمت‌ترین دانشگاه در این پژوهش است و دانشگاه پیام نور در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه با حدود ۲۸ سال فعالیت، کم‌قدمت‌ترین دانشگاه است و میانگین سابقه فعالیت همه دانشگاه‌های مورد بررسی در این پژوهش ۳۴ سال است.

نمودار (۱) مقایسه تعداد دانشجوی در دانشگاه‌های مورد مطالعه

همان‌گونه که جدول (۳) و نمودار (۱) نشان می‌دهند، همه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد دانشجوی بر اساس طبقه‌بندی جان دانیل^۱ (۱۹۹۹) در زمره آبردانشگاه‌ها^۲ هستند. در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه، دانشگاه یاز چین با حدود ۳,۵۹۰,۰۰۰ دانشجوی بیشترین تعداد دانشجوی و دانشگاه تریاکا اندونزی با حدود ۶۴۰/۰۰۰ دانشجوی، کمترین دانشجوی را دارند. بر اساس نمودار (۳) رتبه‌بندی دانشگاه‌های مورد مطالعه به لحاظ تعداد دانشجوی از بیشترین به کمترین تعداد بدین شرح است: رتبه اول، دانشگاه یاز چین؛ رتبه دوم، دانشگاه ایندیرا گاندی هند؛ رتبه سوم، دانشگاه علامه الاقبال پاکستان؛ رتبه چهارم، دانشگاه یاز ژاپن؛ رتبه پنجم، دانشگاه پیام نور و رتبه ششم مربوط به دانشگاه یاز تریاکا اندونزی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. Daniel

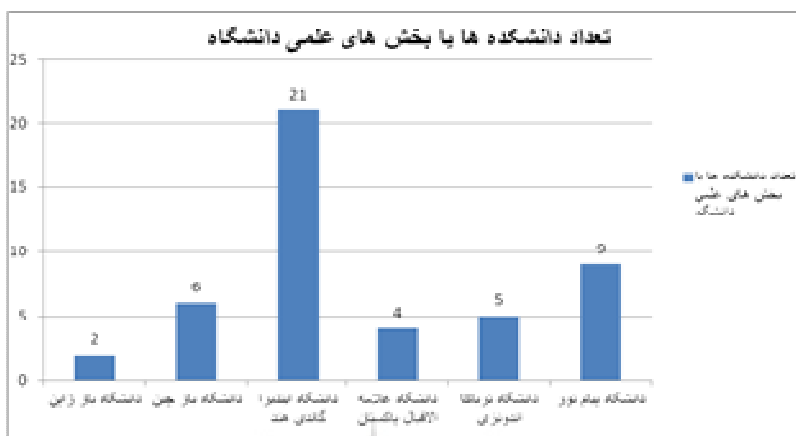
^۲. Mega university

جدول (۴) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد و نام دانشکده‌ها یا بخش‌های علمی مورد

مطالعه

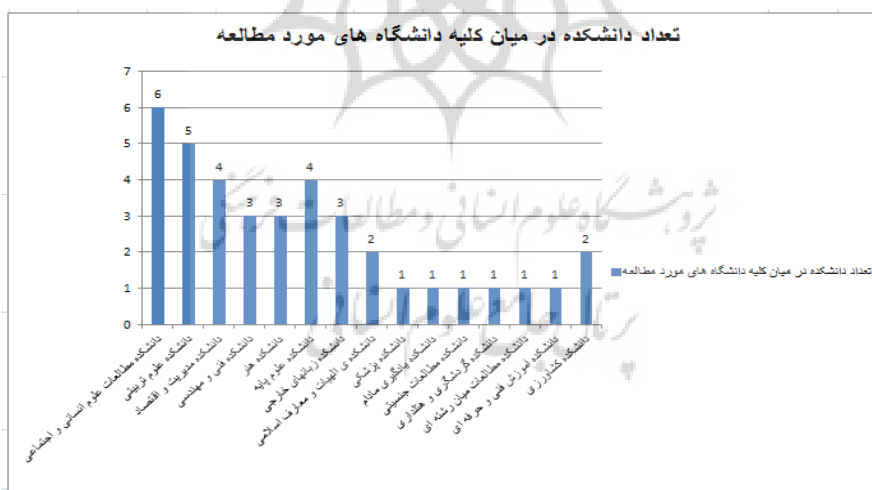
ویژگی مورد مقایسه در دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	دانشگاه ایندورا کاندی هند	دانشگاه علامه اقبال پاکستان	دانشگاه تریاکا اندونزی	دانشگاه پیام نور
تعداد دانشکده‌ها یا بخش‌های علمی	(دارای دو دانشکده) شامل: علوم انسانی، دانشکده تحصیلات تکمیلی.	(دارای ۶ دانشکده) شامل: هنر و حقوق، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشکده مهندسی، علوم تربیتی، دانشکده زبان‌های خارجی، علوم پزشکی، دانشکده علوم انسانی	(دارای ۲۱ دانشکده) شامل: دانشکده علوم انسانی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشکده علوم پایه، دانشکده علوم تربیتی، یادگیری مادام‌العمر، دانشکده مهندسی و فناوری، دانشکده مطالعات مدیریت، دانشکده علوم بهداشتی، دانشکده علوم کامپیوتر، دانشکده کشاورزی، دانشکده حقوق، دانشکده علوم ارتباطات، دانشکده مطالعات توسعه و جنسیت، دانشکده گردشگری و خدمات هتلداری، دانشکده مطالعات میان‌رشته‌ای، دانشکده خدمات اجتماعی، دانشکده آموزش فنی و حرفه‌ای، دانشکده مطالعات رشد و توسعه، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشکده ترجمه، دانشکده هنرهای تجسمی	(دارای ۴ دانشکده) شامل: مطالعات عربی و اسلامی، دانشکده علوم تربیتی، علوم پایه، علوم اجتماعی و انسانی	(دارای ۵ دانشکده) شامل: دانشکده علوم تربیتی و تربیت معلم، دانشکده علوم اجتماعی و سیاسی، دانشکده اقتصاد، دانشکده ریاضی و طبیعی، دانشکده تحصیلات تکمیلی	(دارای ۹ دانشکده - بخش علمی) شامل: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، الهیات و علوم اسلامی، علوم اجتماعی، علوم پایه، علوم تربیتی و روان‌شناسی، علوم کشاورزی، فنی و مهندسی، مدیریت و اقتصاد و حسابداری، هنر و معماری

همان‌گونه که جدول (۴) نشان می‌دهد، دانشگاه ایندیپندنت با دارا بودن ۲۱ دانشکده، بیشترین تعداد دانشکده در میان دانشگاه‌های مورد بررسی را به خود اختصاص داده است و دانشگاه باز ژاپن در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه فقط دارای دو دانشکده است و صرفاً به ارائه آموزش‌های از دور در رشته‌های مرتبط با علوم انسانی می‌پردازد.

نمودار (۲) مقایسه تعداد دانشکده‌ها یا بخش‌های علمی

همان‌طور که نمودار (۲) نشان می‌دهد، رتبه‌بندی دانشگاه‌های مورد مطالعه به لحاظ تعداد دانشکده از بیشترین به کمترین تعداد بدین شرح است: رتبه اول، دانشگاه ایندیپندنت هند؛ رتبه دوم، دانشگاه پیام نور؛ رتبه سوم، دانشگاه باز چین؛ رتبه چهارم، دانشگاه باز تراباکا اندونزی؛ رتبه پنجم، دانشگاه علامه اقبال پاکستان و رتبه ششم، دانشگاه باز ژاپن است.

نمودار (۳) مقایسه عناوین دانشکده‌های موجود در دانشگاه‌های مورد مطالعه

نمودار (۳) نشان می‌دهد که تمام دانشگاه‌های مورد بررسی دارای دانشکده مطالعات علوم انسانی و اجتماعی هستند. همچنین پس از دانشکده علوم انسانی، به ترتیب، دانشکده‌های علوم تربیتی، مدیریت و اقتصاد و علوم پایه دارای بیشترین فراوانی است.

جدول (۵) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد مراکز بین‌المللی و میزان همکاری با دانشگاه‌های خارجی

دانشگاه پیام نور	دانشگاه تربیقا اندونزی	دانشگاه علامه اقبال پاکستان	دانشگاه ایندیرا گاندی هند	دانشگاه باز چین	دانشگاه باز ژاپن	ادامه ویژگی‌های کلی نظام آموزش از دور در دانشگاه‌های مورد مطالعه
این دانشگاه دارای مراکز در کشورهای افغانستان و دبی است، همچنین نمایندگی‌هایی نیز در کشورهای آذربایجان، ایتالیا، تاجیکستان، عمان، کانادا و مالزی دارد.	ندارد	ندارد	۲۹ مرکز در ۱۵ کشور	ندارد	ندارد	تعداد مراکز بین‌المللی
همکاری‌هایی را با کشورهای بالا دارد	ندارد	همکاری با کشورهای عمان، موریتوس، اتیوپی، ساحل عاج، عربستان سعودی، کویت، قطر، امارات متحده عربی، عمان و بحرین	همکاری با کشورهای کویت، عمان، موریتوس، اتیوپی، ساحل عاج، کنیا، نپال، سریلانکا، امارات متحده عربی، بحرین، عربستان سعودی، گینه، سنگاپور، افغانستان	همکاری با دانشگاه‌های هنگ کنگ و دانشگاه دولتی مسکو	توافقنامه همکاری با ۱۱ دانشگاه جهان (دانشگاه آتاباسکا کانادا، دانشگاه باز تایوان، دانشگاه باز چین، دانشگاه باز کره، دانشگاه‌های شانگهای، دانشگاه مری لنده آمریکا، دانشگاه باز تایپند، دانشگاه باز انگلستان، دانشگاه باز مادرید اسپانیا، دانشگاه باز بوتان و دانشگاه باز اسپانیا) دارد	همکاری با دانشگاه‌های خارجی

اطلاعات جدول (۵) درباره مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد مراکز بین‌المللی و میزان همکاری با دانشگاه‌های خارجی است و نشان می‌دهد که دانشگاه ایندیانا گاندی و دانشگاه پیام نور دارای مراکزی در سطح بین‌المللی هستند. همچنین دانشگاه باز ژاپن، دانشگاه باز چین، دانشگاه ایندیانا گاندی هند، علامه الاقبال و دانشگاه پیام نور، با برخی از دانشگاه‌های خارجی تفاهم‌نامه‌های همکاری داشته و به فعالیت در خارج از مرزهای کشور خود می‌پردازند.

جدول (۶) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر عضویت در مجامع بین‌المللی، شروع سال تحصیلی و تعداد ترم‌های تحصیلی

ویژگی‌های کلی در دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	آیندیرا گاندی هند	الاقبال پاکستان علامه	دانشگاه تریاکا اندونزی	دانشگاه پیام نور
عضویت در مجامع بین‌المللی	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU) عضو شورای بین‌المللی گسترش آموزش از دور Council for Open and Distance Education (ICDE)	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU) عضو شورای بین‌المللی آموزش از دور International Council of Distance Education	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU)	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU)	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU) عضو شورای بین‌المللی گسترش آموزش از دور Council for Open and Distance Education (ICDE)	عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی Asian Association of Open Universities (AAOU)
شروع سال تحصیلی	سال تحصیلی در ژاپن از اواسط ماه آوریل شروع شده و تا آخر مارس طول می‌کشد	سال تحصیلی در چین از اوایل سپتامبر شروع شده و تا ماه ژوئن طول می‌کشد	سال تحصیلی در هندوستان از اوایل تابستان شروع شده و تا تابستان آتی طول می‌کشد	سال تحصیلی در پاکستان نیز بهار آغاز می‌شود و تا بهار سال آینده ادامه می‌یابد	سال تحصیلی از اواخر ژانویه تا نوامبر است	سال تحصیلی از اوایل مهرماه تا اواخر خرداد است
تعداد ترم‌های تحصیلی در یک سال	سه ترم در یک سال تحصیلی: ترم اول از آوریل تا جولای، ترم دوم از سپتامبر تا دسامبر، ترم سوم از ژانویه تا مارس.	دو ترم در یک سال تحصیلی: شروع ترم اول از اوایل سپتامبر، شروع ترم دوم از اواسط فوریه.	دو ترم در یک سال تحصیلی: ترم اول از اوایل تابستان تا اواسط پاییز، ترم دوم از اوایل تابستان سال بعد	دو ترم در یک سال تحصیلی: یکی از ترم بهار از فوریه تا مارس، ترم پائیز از جولای تا اوت	دو ترم در یک سال تحصیلی: شروع ترم اول از اواخر ژانویه، شروع ترم دوم از اواخر جولای	دو ترم در یک سال تحصیلی: ترم اول از اواخر شهریور تا دی ماه، ترم دوم بهمن تا خرداد

جدول (۶) نشان می‌دهد که تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه عضو انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی هستند. علاوه بر آن دانشگاه باز ژاپن و دانشگاه باز تربوکا اندونزی در شورای بین‌المللی گسترش آموزش از دور نیز عضویت دارند. همچنین تعداد ترم‌های تحصیلی در تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه به‌جز دانشگاه باز ژاپن (که سه ترم دارد)، در دو ترم برنامه‌ریزی می‌شود، همچنین در تمام دانشگاه‌ها تعطیلاتی برای فصل تابستان در نظر گرفته شده است.

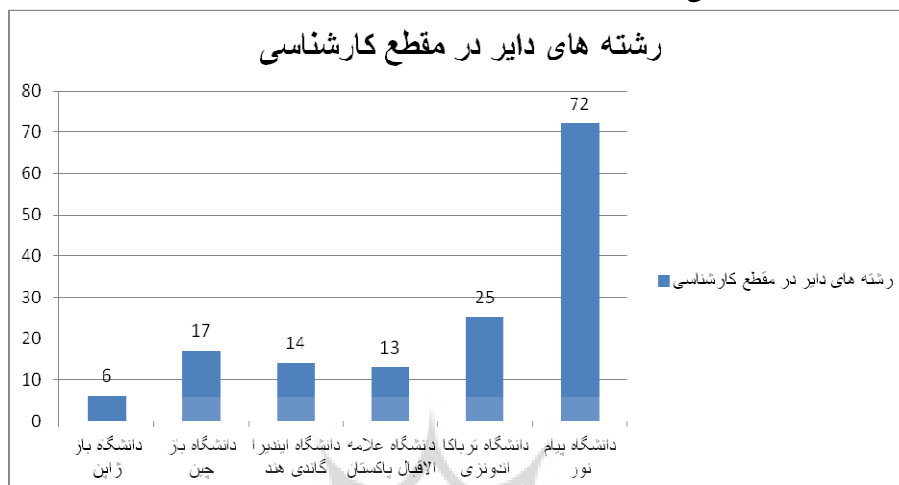
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۷) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد رشته دایر در مقطع کارشناسی

ویژگی‌های کلی در دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	دانشگاه گاندی هند	دانشگاه علامه اقبال پاکستان	دانشگاه ترواکا اندونزی	دانشگاه پیام نور
مقطع تحصیلی کارشناسی	دارد	دارد	دارد	دارد	دارد	دارد
رشته‌های دایر در مقطع کارشناسی	دوره کارشناسی شامل ۶ رشته در گروه علوم انسانی	تعداد ۱۷ رشته کارشناسی شامل: دانشکده هنر و حقوق (۴ رشته)، دانشکده اقتصاد و مدیریت (۱ رشته)، دانشکده مهندسی (۴ رشته) دانشکده علوم تربیتی (۳ رشته)، دانشکده زبان‌های خارجی، (۲ رشته)، دانشکده علوم پزشکی (۱ رشته)، دانشکده علوم انسانی (۲ رشته)	تعداد ۱۴ رشته کارشناسی شامل (سه رشته در دانشکده علوم اجتماعی)، (یک رشته در دانشکده مطالعات عربی و اسلامی)، (هشت رشته در دانشکده علوم (چهار رشته در مطالعات مدیریت)، (یک رشته در دانشکده علوم بهداشتی)، (یک رشته در دانشکده کامپیوتر)، (دو رشته در دانشکده گردشگری و خدمات هتلداری)، (یک رشته در دانشکده خدمات اجتماعی).	تعداد ۱۳ رشته در مقطع کارشناسی شامل: (یک رشته در دانشکده مطالعات عربی و اسلامی)، (هشت رشته در دانشکده علوم تربیتی معلم)، (هفت رشته در دانشکده علوم اجتماعی و سیاسی)، (سه رشته در دانشکده اقتصاد)، (پنج رشته در دانشکده ریاضی و طبیعی).	تعداد ۲۵ رشته در مقطع کارشناسی شامل: (ده رشته در دانشکده علوم تربیتی و تربیت معلم)، (شش رشته در دانشکده علوم اجتماعی و سیاسی)، (سه رشته در دانشکده اقتصاد)، (پنج رشته در دانشکده ریاضی و طبیعی).	تعداد ۷۲ رشته کارشناسی شامل: (۵ رشته در بخش ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی)، (۸ رشته در بخش الهیات و علوم اسلامی)، (۵ رشته در بخش علوم اجتماعی)، (۸ رشته در بخش علوم پایه)، (۶ رشته در بخش علوم تربیتی و روان‌شناسی)، (۱۰ رشته در بخش علوم کشاورزی)، (۱۵ رشته در بخش فنی و مهندسی)، (۳ رشته در بخش مدیریت اقتصاد و حسابداری) و (۱۲ رشته در بخش هنر و معماری)

جدول (۷) نشان می‌دهد که در تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه، مقطع کارشناسی دایر است. همچنین مقایسه دانشگاه‌های مختلف نشان می‌دهد که در تمامی این دانشگاه‌ها، دانشگاه پیام نور با ۷۲ رشته در مقطع کارشناسی، بیشترین تنوع رشته تحصیلی را دارد. همچنین دانشگاه باز ژاپن با ۷ رشته کمترین تعداد رشته کارشناسی را دارد.

نمودار (۴) مقایسه تعداد رشته‌های دایر در مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های مورد مطالعه

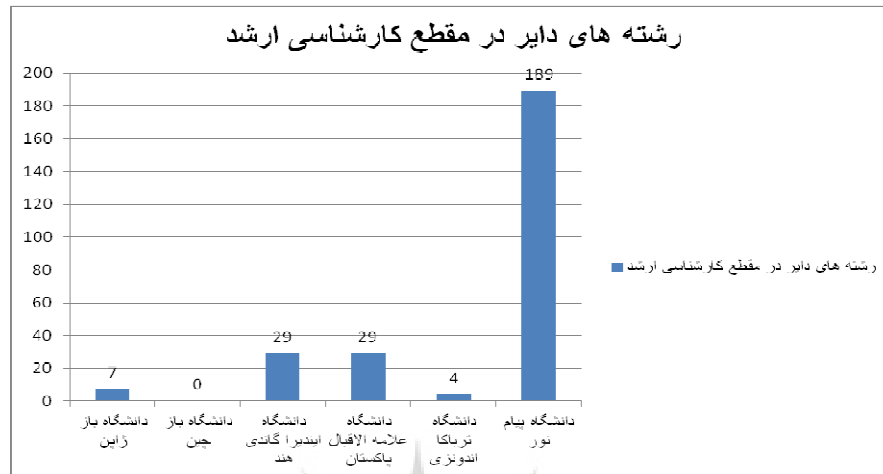
نمودار (۴) نشان می‌دهد که به لحاظ رتبه‌بندی از بیشترین تنوع در رشته‌های کارشناسی تا کمترین تنوع به ترتیب عبارت‌اند از: رتبه اول، دانشگاه پیام نور؛ رتبه دوم، دانشگاه ترپاکا اندونزی؛ رتبه سوم، دانشگاه باز چین؛ رتبه چهارم، دانشگاه ایندیراگاندی هند؛ رتبه پنجم، دانشگاه علامه الاقبال پاکستان و رتبه ششم، دانشگاه ژاپن است.

جدول (۸) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد رشته دایر در مقطع کارشناسی ارشد

ویژگی‌های کلی دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	دانشگاه گاندی هند	الاقبال پاکستان	دانشگاه علامه اندونزی	دانشگاه تپم نور
مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد	دارد	ندارد	دارد	دارد	دارد	دارد
رشته‌های دایر در مقطع کارشناسی ارشد	تعداد ۷ رشته کارشناسی ارشد در گروه‌های علوم انسانی و اجتماعی، هنر، بهداشت و محیط زیست و کامپیوتر	-	تعداد ۲۹ رشته کارشناسی ارشد: (۹) رشته در دانشکده علوم اجتماعی، (۱) رشته در دانشکده علوم پایه، (۴) رشته در دانشکده علوم تربیتی، (۳) رشته در دانشکده یادگیری مادام‌العمر، (۲) رشته در دانشکده مطالعات مدیریت، (۱) رشته در دانشکده علوم کامپیوتر، (۲) رشته در دانشکده مطالعات توسعه و جنسیت، (۲) رشته در دانشکده گردشگری و خدمات هتلداری، (۱) رشته در دانشکده مطالعات میان‌رشته‌ای، (۲) رشته در دانشکده خدمات اجتماعی، (۱) رشته در دانشکده مطالعات رشد و توسعه، (۱) رشته در دانشکده مطالعات (ترجمه)	تعداد ۲۹ رشته کارشناسی ارشد شامل: (دو) رشته در دانشکده مطالعات عربی و اسلامی، (چهار) رشته در دانشکده علوم تربیتی، (دوازده) رشته در دانشکده علوم پایه، (یازده) رشته در دانشکده علوم اجتماعی و (انسانی)	تعداد ۴ رشته کارشناسی ارشد در تحصیلات تکمیلی.	تعداد ۱۸۹ رشته کارشناسی ارشد شامل: (۱۲) رشته در بخش ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، (۱۵) رشته در بخش الهیات و علوم اسلامی، (۲۲) رشته در بخش علوم اجتماعی، (۴۱) رشته در بخش علوم پایه، (۳۲) رشته در بخش علوم تربیتی و روان‌شناسی، (۱۰) رشته در بخش علوم کشاورزی، (۲۴) رشته در بخش فنی و مهندسی، (۳۰) رشته در بخش مدیریت، اقتصاد و حسابداری، (۳) رشته در بخش هنر و معماری

در جدول (۸) دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد رشته دایر در مقطع کارشناسی ارشد مقایسه شده است و نشان می‌دهد که در تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه به‌جز دانشگاه باز چین، مقطع کارشناسی ارشد دایر است. همچنین در تمامی دانشگاه‌ها، دانشگاه پیام نور با

برگزاری ۱۸۹ دوره در مقطع کارشناسی ارشد، دارای بیشترین تنوع در ارائه رشته‌های کارشناسی ارشد است، درحالی‌که دانشگاه تربوکا اندونزی با برگزاری ۴ رشته در مقطع کارشناسی ارشد، کمترین تنوع را در رشته‌های تحصیلی این مقطع دارد.

نمودار (۵) مقایسه تعداد رشته‌های دایر در مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های مورد مطالعه

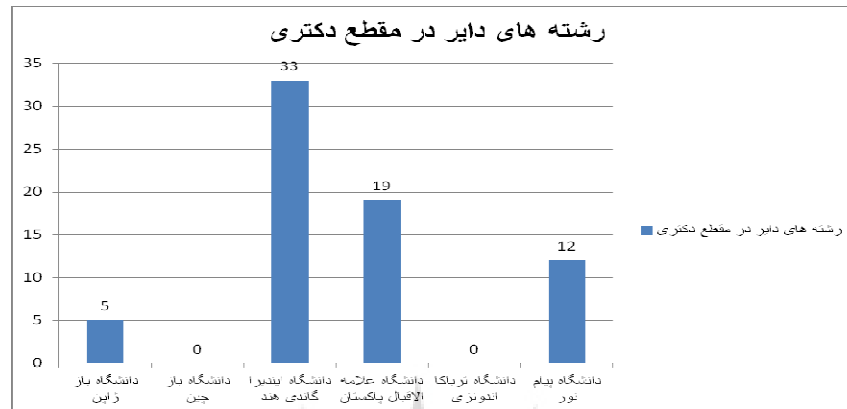
نمودار (۵) نشان می‌دهد که به لحاظ رتبه‌بندی از بیشترین تنوع در رشته‌های کارشناسی ارشد تا کمترین تنوع به ترتیب عبارت‌اند از: رتبه اول، دانشگاه پیام نور؛ رتبه دوم مشترکاً دانشگاه علامه الاقبال پاکستان و دانشگاه ایندیراگاندی هند؛ رتبه سوم، دانشگاه باز ژاپن و رتبه چهارم دانشگاه تربوکا اندونزی. لازم به ذکر است، دانشگاه باز چین در مقطع کارشناسی ارشد دوره‌ای برگزار نمی‌کند.

جدول (۹) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد رشته دایر در مقطع کارشناسی دکتری

ویژگی‌های کلی دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	دانشگاه گاندی هند	دانشگاه اقبال پاکستان	دانشگاه علامه اندونزی	دانشگاه تریاکا اندونزی	دانشگاه پیام نور
مقطع تحصیلی دکتری	دارد	ندارد	دارد	دارد	ندارد	ندارد	دارد
تعداد رشته‌های دایر در مقطع تحصیلی دکتری	۵ رشته دکترا در گروه علوم انسانی و اجتماعی، هنر، بهداشت و محیط زیست	-	تعداد ۳۳ رشته شامل (۸ رشته در دانشکده علوم اجتماعی)، (۳ رشته در دانشکده علوم پایه)، (۱ رشته در دانشکده علوم تربیتی)، (۲ رشته در دانشکده یادگیری مادام‌العمر)، (۲ رشته در دانشکده مهندسی)، (۲ رشته در دانشکده مدیریت)، (۱ رشته در دانشکده بهداشت)، (۱ رشته در دانشکده کامپیوتر)، (۲ رشته در دانشکده کشاورزی)، (۱ رشته در دانشکده حقوق)، (۲ رشته در دانشکده مطالعات جنسیت)، (۱ رشته در دانشکده گردشگری و خدمات هتلداری)، (۱ رشته در دانشکده مطالعات میان‌رشته‌ای)، (۱ رشته در دانشکده خدمات اجتماعی)، (۱ رشته در دانشکده آموزش فنی حرفه‌ای)، (۱ رشته در دانشکده مطالعات توسعه)، (۲ رشته در دانشکده زبان‌های خارجی)، (۱ رشته در دانشکده هنرهای تجسمی)	تعداد ۱۹ رشته در مقطع تحصیلی دکتری شامل: (چهار رشته در دانشکده مطالعات عربی و اسلامی)، (پنج رشته در دانشکده علوم تربیتی)، (شش رشته در دانشکده علوم پایه)، (چهار رشته در دانشکده علوم اجتماعی و عمومی انسانی).	-	-	تعداد ۱۲ رشته دکتری زیر نظر دانشکده تحصیلات تکمیلی ارائه می‌شود.

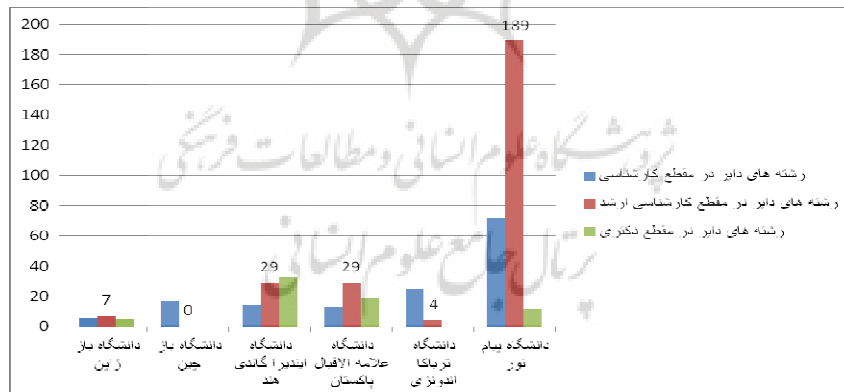
در جدول (۹) دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد رشته دایر در مقطع دکتری تخصصی مقایسه شده است و نشان می‌دهد که دانشگاه باز چین و دانشگاه تریاکا اندونزی در مقطع دکتری دوره‌ای برگزار نمی‌کنند. دانشگاه ایندیرا گاندی با تربیت متخصصان مقطع دکتری در (۳۳) بیشترین تنوع رشته‌های تحصیلی را در این مقطع دارد. پس از آن دانشگاه علامه اقبال پاکستان به تربیت متخصصان در (۱۹) رشته در مقطع دکتری تخصصی

پرداخته و دانشگاه پیام نور نیز پس از دانشگاه الاقبال (۱۲) رشته در مقطع دکتری تخصصی برگزار می‌کند. همچنین قابل ذکر است که دانشگاه باز ژاپن، فقط در پنج رشته تحصیلی به تربیت متخصصان در مقطع دکتری می‌پردازد که از این منظر دارای کمترین تنوع برگزاری دوره‌های دکترا در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه است.

نمودار (۶) مقایسه تعداد رشته‌های دایر در مقطع دکتری در دانشگاه‌های مورد مطالعه

نمودار (۶) نشان می‌دهد که به لحاظ رتبه‌بندی از بیشترین تنوع در رشته‌های دکتری تا کمترین تنوع به ترتیب عبارت‌اند از: رتبه اول، دانشگاه ایندیرا گاندی هند؛ رتبه دوم دانشگاه علامه الاقبال پاکستان؛ رتبه سوم، دانشگاه پیام نور و رتبه چهارم، دانشگاه باز ژاپن. لازم به ذکر است، دانشگاه باز چین و دانشگاه تراباکا اندونزی در مقطع دکتری دوره‌ای برگزار نمی‌کنند.

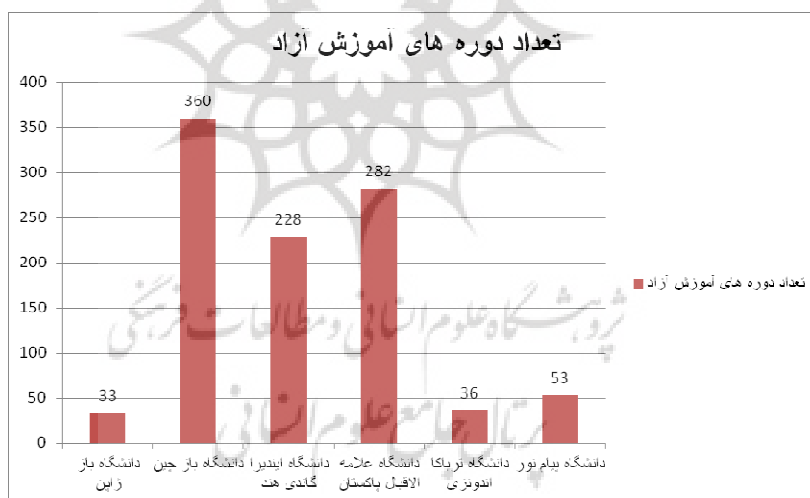
نمودار (۷) مقایسه تعداد رشته‌های دایر در مقاطع مختلف (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) در دانشگاه‌های مورد مطالعه

نمودار (۷) به مقایسه رشته‌های دایر در مقاطع مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری پرداخته است و نشان می‌دهد دانشگاه پیام نور بیشترین تنوع را در برگزاری دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد در میان دانشگاه‌های مورد بررسی دارد. همچنین دانشگاه ایندیپندنت گاندی نیز دارای بیشترین تنوع در ارائه دوره‌های دکتری تخصصی در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه است.

جدول (۱۰) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد دوره‌های آموزش آزاد

ویژگی‌های کلی دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه باز ژاپن	دانشگاه باز چین	ایندیپندنت گاندی هند	الاتیال پاکستان	دانشگاه علامه اندونزی	دانشگاه تریاکا	دانشگاه پیام نور
تعداد دوره‌های آموزش آزاد	۳۳	۳۶۰	۲۲۸	۲۸۲	۳۶	۵۳	۵۳

در جدول (۱۰) دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر تعداد دوره‌های آموزش آزاد مقایسه شده است و نشان می‌دهد که تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه دوره‌های آموزش آزاد را برگزار می‌کنند. در این میان، دانشگاه باز چین با برگزاری حدود ۳۶۰ دوره دارای بیشترین تنوع و دانشگاه تربوکا اندونزی با برگزاری ۳۶ دوره، دارای کمترین تنوع در ارائه دوره‌های آموزش آزاد است.

نمودار (۸) مقایسه تعداد دوره‌های آموزش آزاد در دانشگاه‌های مورد مطالعه

نمودار (۸) نشان می‌دهد که به لحاظ رتبه‌بندی از بیشترین تنوع در برگزاری دوره‌های آموزش آزاد تا کمترین تنوع به ترتیب عبارت‌اند از: رتبه اول، دانشگاه باز

چین؛ رتبه دوم، دانشگاه علامه الاقبال پاکستان؛ رتبه سوم، دانشگاه ایندیرا گاندی هند؛ رتبه چهارم دانشگاه پیام نور؛ رتبه پنجم، دانشگاه ترپاکا اندونزی و رتبه ششم، دانشگاه باز ژاپن قرار دارند.

۳- نحوه پذیرش دانشجو در دوره‌های منجر به مدرک دانشگاهی و دوره‌های آموزش آزاد، زمان پذیرش دانشجو، نحوه ثبت نام دانشجو، تعداد جلسات تدریس در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

جدول (۱۱) مقایسه دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر شرایط پذیرش دوره‌های دانشگاهی منجر به مدرک

ویژگی‌های کلی دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه ژاپن	دانشگاه چین	دانشگاه پاکستان	دانشگاه ایندیرا گاندی هند	دانشگاه باز	دانشگاه ایران
شرایط پذیرش دوره‌های دانشگاهی منجر به مدرک	پذیرش از طریق تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه و با ارائه مدارک مورد نیاز به همراه نام بلون آزمون ورودی و سراسری و سوابق تحصیلی و سوابق تحصیلی، مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در	پذیرش از طریق تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه و با ارائه مدارک مورد نیاز به همراه نام بلون آزمون ورودی و سراسری و سوابق تحصیلی و سوابق تحصیلی، مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در	پذیرش از طریق تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه و با ارائه مدارک مورد نیاز به همراه نام بلون آزمون ورودی و سراسری و سوابق تحصیلی و سوابق تحصیلی، مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در	پذیرش از طریق تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه و با ارائه مدارک مورد نیاز به همراه نام بلون آزمون ورودی و سراسری و سوابق تحصیلی و سوابق تحصیلی، مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در	با توجه به تعداد زیاد متقاضیان، پذیرش در دانشگاه از طریق آزمون سراسری است. روش دیگری نیز برای پذیرش در دانشگاه وجود دارد و آن پذیرش بر اساس سوابق تحصیلی و سوابق تحصیلی، مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در	با توجه به نوع دوره و مقطع تحصیلی، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد. برای دوره‌های کارشناسی: داشتن مدرک پیش دانشگاهی و قبولی در

ویژگی‌های کلی دانشگاه‌های مورد مطالعه	دانشگاه یاز	دانشگاه یاز	دانشگاه یاز	دانشگاه ایدراگانندی هند	علامه الاقبال دانشگاه پاکستان	اندونزی تریاکا دانشگاه	دانشگاه بوم
ارشد: داشتن مدارک کارشناسی برای دوره دکتری: داشتن مدارک کارشناسی ارشد	فقط مقطع لیسانس دارد لذا داشتن مدارک کارشناسی متوسطه و ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و ورودی (و قبولی در آزمون و) بر اساس کسب شایستگی مورد نیاز است.	کارشناسی: داشتن مدرک کارشناسی و شش‌ماهه اختصاصی مندرج در دفترچه راهنما	کارشناسی: داشتن مدرک متوسطه و ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و شش‌ماهه اختصاصی مندرج در دفترچه راهنما	بررسی تجارب قبلی برای دوره کارشناسی ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و شش‌ماهه اختصاصی مندرج در دفترچه راهنما	برای دوره کارشناسی ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و شش‌ماهه اختصاصی مندرج در دفترچه راهنما	برای دوره کارشناسی ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و شش‌ماهه اختصاصی مندرج در دفترچه راهنما	آزمون ورودی و یا بررسی تجارب قبلی برای دوره کارشناسی ارشد: داشتن مدارک کارشناسی و قبولی در آزمون ورودی و یا بررسی تجارب قبلی برای دوره دکتری: داشتن مدارک کارشناسی ارشد و قبولی در آزمون علمی

بحث و نتیجه‌گیری

سؤال اول: مأموریت‌ها و چشم‌اندازهای دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

بیانیه مأموریت دانشگاه‌های بررسی شده، نشان می‌دهد که مأموریت اصلی همه این دانشگاه‌ها ایجاد فرصت دسترسی به نظام آموزش عالی به‌عنوان شانس دوم برای همه مردم، فارغ از زمان و مکان است. این یافته با نتایج پژوهش ترابی (۱۳۷۵) مبنی بر اینکه مأموریت نظام آموزش از دور، گسترش آموزش عالی برای همه افراد و ایجاد امکانات برای افرادی است که امکان دسترسی به آموزش عالی سنتی را ندارند، همخوانی دارد. علاوه بر این در مأموریت اصلی نظام آموزش از دور بسیاری از کشورها مانند ژاپن، چین، هند و اندونزی حرکت نظام آموزش از دور به سمت یادگیری مادام‌العمر نیز دیده می‌شود. همچنین دانشگاه‌های نمونه پژوهش نشان داد که بسیاری از این دانشگاه‌ها مانند دانشگاه‌های مورد مطالعه در کشورهای چین، هند، اندونزی و ایران، علاوه بر توجه به فعالیت در سطح ملی، به حضور در عرصه‌های آموزشی بین‌المللی نیز توجه دارند.

همچنین، مطالعه چشم‌انداز دانشگاه‌های مورد بررسی این مطلب را تأیید می‌کند که همه دانشگاه‌های بررسی شده در این پژوهش در حال تلاش برای رقابت در سطح بین‌المللی هستند و این رقابت در کنار ارائه آموزش‌های باکیفیت‌تر در منطقه سبب می‌شود که در دنیای رقابتی آموزش عالی کنونی، دانشگاهی بتواند مورد پذیرش در سطح جوامع بین‌المللی باشد که باکیفیت‌تر عمل کند؛ از این رو کیفیت‌بخشی به نظام آموزش از دور بایستی سرلوحه کار سیاست‌گذاران نظام آموزشی قرار گیرد. شایان ذکر است که توجه به کیفیت در چشم‌انداز دانشگاه باز چین و دانشگاه علامه الاقبال مورد توجه قرار گرفته است. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات فضلعلی و همکاران (۱۳۹۱) و خوشرو (۱۳۸۳) همخوانی دارد.

سؤال دوم: ویژگی‌های کلی نظام آموزش از دور در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

همان‌گونه که جدول (۳) نشان می‌دهد، تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه در شرق آسیا به‌طور میانگین ۳۴ سال قدمت دارند و این موضوع بیانگر آن است که کشورهای شرق آسیا با تأخیری حدوداً بیش از ده سال نسبت به شروع به کار اولین دانشگاه از دور جهان (دانشگاه باز انگلستان که در سال ۱۹۶۹ تأسیس شد و حدود ۴۷ سال قدمت دارد)، پا به عرصه ارائه آموزش‌های باز و از دور گذارده‌اند. در میان این دانشگاه‌ها، کشور پاکستان با فاصله زمانی کمتری نسبت به دانشگاه باز انگلستان با حدود ۴۲ سال قدمت، تقریباً پنج سال پس از دانشگاه باز انگلستان شروع به کار کرده است، در حالی که دانشگاه پیام نور به‌عنوان کم قدمت‌ترین دانشگاه، در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه با فاصله زمانی حدوداً ۱۹ ساله پا به عرصه فعالیت گذاشته

است. البته شایان ذکر است که نظام آموزش از دور در ایران در قالب دانشگاه پیام نور با ادغام دانشکده مکاتبه‌ای دانشگاه ابوریحان و دانشگاه آزاد ایران از سال ۱۹۷۱ (۱۳۵۰) فعالیت خود را آغاز کرد. دانشکده مکاتبه‌ای تا سال آغاز دوباره این نظام آموزشی در شکل جدید، ده هزار دانش‌آموخته در هشت رشته تحصیلی داشته است و دانشگاه آزاد ایران نیز نزدیک به یک هزار دانشجو پذیرفته بود.

همچنین با بررسی شعار دانشگاه‌های مورد مطالعه می‌توان دریافت که تمامی دانشگاه‌ها به دنبال آن هستند که نظام آموزشی را به شیوه‌ای عادلانه‌تر در دسترس همه مردم در هر کجا و در هر زمان قرار دهند، لذا کلمات "Education for all" و "Anywhere & everywhere" واژه‌های کلیدی و تکراری در شعار این دانشگاه‌ها است.

در زمینه جایگاه و گستره نیز تمامی این دانشگاه‌ها دارای ویژگی‌های مهمی در کشور خود هستند؛ همان‌گونه که نتایج پژوهش فرج‌الهی و همکاران (۱۳۸۹) نیز نشان داد، در کشور ژاپن دانشگاه آموزش از دور ژاپن، بزرگ‌ترین مؤسسه آموزش عالی از دور این کشور است که به صورت خصوصی اداره می‌شود و سازمان مرکزی این دانشگاه در شهر چیبا در حدود چهل کیلومتری جنوب شهر توکیو است. همچنین دانشگاه باز چین نیز، قدیمی‌ترین دانشگاه آموزش از دور در کشور چین است که به شیوه دولتی اداره می‌شود و سازمان مرکزی این دانشگاه در شهر پکن است. در کشور هندوستان نیز بزرگ‌ترین دانشگاه باز و از دور کشور، دانشگاه ایندیگراندی است که این دانشگاه نیز در بخش دولتی فعالیت می‌کند و سازمان مرکزی این دانشگاه در شهر دهلی است. در کشور پاکستان، دانشگاه علامه الاقبال، دومین دانشگاه باز در جهان، به لحاظ تعداد دانشجو است که در بخش دولتی فعالیت می‌کند و سازمان مرکزی این دانشگاه در شهر اسلام‌آباد است. در کشور اندونزی، دانشگاه تربوکا، تنها دانشگاه باز اندونزی است که به شیوه دولتی اداره می‌شود و سازمان مرکزی این دانشگاه در جزیره جاوا قرار دارد. در ایران نیز اولین و بزرگ‌ترین دانشگاه آموزش از دور در ایران، دانشگاه پیام نور است که در بخش دولتی فعالیت می‌کند و سازمان مرکزی این دانشگاه در شهر تهران است.

همان‌طور که جدول (۳) و نمودار (۱) نشان می‌دهند، در میان دانشگاه‌های مورد مطالعه در کشورهای شرق آسیا، دانشگاه باز کشور چین، با حدود ۳,۵۹۰,۰۰۰ دانشجو بیشترین تعداد دانشجو را به خود اختصاص داده است. شاید یکی از دلایل تحت پوشش قرار دادن تعداد زیاد دانشجو در این دانشگاه، هرم رشد جمعیت چین است که سبب شده آموزش از دور بتواند پاسخی مناسبی به خیل عظیم متقاضیان نظام آموزش عالی باشد و زمینه را برای ادامه تحصیل آن دسته از مردمی که جویای تحصیل در نظام آموزشی هستند برای شرکت در کلاس‌های درسی فراهم کند.

رتبه دوم به لحاظ تعداد دانشجو در میان کشورهای آسیایی مورد مطالعه مربوط به دانشگاه باز ایندیراگاندی هندوستان با حدود ۳,۵۰۰,۰۰۰ دانشجو است. با توجه به اینکه هندوستان نیز بعد از کشور چین، دومین کشور پرجمعیت دنیا است، به نظر می‌رسد در این کشور نیز نظام آموزش از دور همانند کشور چین توانسته است گزینه مناسبی برای ادامه تحصیل تعداد زیاد افراد متقاضی ادامه تحصیل در نظام آموزش عالی باشد.

کشور پاکستان نیز از آنجا که ششمین کشور پرجمعیت جهان است، با پذیرش تعداد ۱,۸۰۶,۲۱۴ دانشجو در دانشگاه علامه الاقبال، نظام آموزش از دور را مانند دو کشور چین و هند، گزینه مناسبی برای برطرف کردن بخشی از مشکلات جمعیتی خود در تقاضا برای آموزش عالی دایر کرده است.

دانشگاه پیام نور نیز با توجه به گسترش بی‌سابقه متقاضیان برای ورود به نظام آموزش عالی توانست بخش مهمی از تقاضاهای مردم در اقصی نقاط کشور را برای دسترسی به نظام آموزش عالی به شیوه از راه دور تأمین کند.

همچنین در میان کشورهای بررسی شده در این پژوهش، دانشگاه تربوکا کشور اندونزی پایین‌ترین تعداد دانشجو را دارد درحالی‌که این کشور، چهارمین کشور پرجمعیت جهان، پس از چین، هند و ایالات متحده است. شاید یکی از مهم‌ترین دلایلی که سبب شده است تا دانشگاه تربوکا تعداد کمی دانشجو بپذیرد مربوط به مشکلاتی است که این کشور در توسعه زیرساخت‌های ناهموار دارد؛ زیرا اندونزی کشوری مجمع‌الجزایر است و ناهمواری‌های جغرافیایی از بزرگ‌ترین موانع توسعه زیرساخت‌ها در این کشور است که سبب شده تا مردم مناطق دورافتاده و روستایی نتوانند به زیرساخت‌های مناسب لازم برای آموزش‌های از دور کنونی دسترسی داشته باشند.

بررسی تعداد و تنوع دانشکده‌های مختلف دانشگاه‌های مورد بررسی نشان داد که دانشگاه باز ایندیراگاندی هند بیشترین تعداد و تنوع دانشکده را دارد و دانشگاه باز ژاپن در فقط دارای دو دانشکده است که این دو دانشکده نیز فقط بر علوم انسانی تمرکز کرده است؛ یعنی دانشگاه باز ژاپن فقط به تربیت دانشجویانی می‌پردازد که متقاضی رشته‌های علوم انسانی دایر در این دانشگاه هستند و از این جهت با سایر دانشگاه‌های مورد مطالعه تفاوت دارد.

به‌طور کلی اطلاعات جدول (۴) در خصوص بررسی تعداد دانشکده‌ها نشان داد که وجه تشابه دانشگاه‌های مورد مطالعه عبارت‌اند از:

- در تمامی دانشگاه‌های مورد بررسی، دانشکده مطالعات علوم انسانی و اجتماعی به‌صورت مشترک دایر است.
- دانشکده علوم تربیتی نیز در تمامی دانشگاه‌ها به‌جز دانشگاه باز ژاپن به‌صورت مشترک وجود دارد.

- دانشکده مدیریت و اقتصاد نیز در دانشگاه‌های باز چین، ایندیراگاندی هند، ترپاکا اندونزی و پیام نور به صورت مشترک وجود دارد.
- در دانشگاه‌های ایندیراگاندی، باز چین و پیام نور، دانشکده فنی و مهندسی وجود دارد.
- دانشکده هنر نیز در دانشگاه باز چین، دانشگاه باز هند و دانشگاه پیام نور دایر است.
- دانشگاه‌های ایندیراگاندی هند، علامه الاقبال پاکستان، ترپاکا اندونزی و پیام نور، دانشکده علوم پایه دارند.
- دانشگاه باز چین، ایندیراگاندی هند و پیام نور، دانشکده زبان‌های خارجی دارند.
- با توجه به اینکه دین رسمی کشور پاکستان و ایران، دین اسلام است، دانشکده الهیات و معارف اسلامی در این دانشگاه‌ها دایر است.
- در دانشگاه ایندیراگاندی هند و پیام نور ایران، دانشکده کشاورزی دایر است. علاوه بر موارد یاد شده، وجه تفاوت دانشگاه‌های مورد مطالعه عبارت‌اند از:
- به طور خاص دانشگاه باز چین دانشکده پزشکی را دایر کرده است.
- به طور خاص دانشگاه ایندیراگاندی هند دانشکده‌های یادگیری مادام‌العمر، مطالعات جنسیتی، گردشگری و هتلداری، مطالعات میان‌رشته‌ای و آموزش فنی و حرفه‌ای را دایر کرده است و از این لحاظ در دانشگاه‌های مورد بررسی این پژوهش در شرق آسیا نوآور است.
- همان‌طور که جدول (۵) نشان می‌دهد دانشگاه ایندیراگاندی هند و دانشگاه پیام نور دارای مراکز بین‌المللی بوده و در کشورهای دیگر نیز فعالیت آموزشی دارند. همچنین دانشگاه‌های باز ژاپن و باز چین با وجود اینکه در کشورهای دیگر مراکز بین‌المللی ندارند، با عقد تفاهم‌نامه‌هایی با کشورهای دیگر، سطح فعالیت خود را در زمینه تبادل استاد و دانشجو گسترش داده‌اند.
- علاوه بر موارد بالا، تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه در انجمن دانشگاه‌های باز و آسیایی عضویت دارند. در این میان دانشگاه باز ژاپن و دانشگاه باز ترپاکا اندونزی با مجامع بین‌المللی تعامل بیشتری داشته و هم‌زمان در شورای بین‌المللی گسترش آموزش از دور نیز عضویت دارند.
- جدول (۷) نشان می‌دهد که در دانشگاه‌های مورد مطالعه کشورهای شرق آسیا، دانشگاه پیام نور، متنوع‌ترین رشته‌های تحصیلی را در مقطع کارشناسی (۷۲ رشته) دارد. همچنین دانشگاه ترپاکا اندونزی با ارائه ۲۵ رشته در مقطع کارشناسی، در مقام دوم از نظر تنوع رشته‌های تحصیلی است. دانشگاه باز چین با ارائه ۱۷ رشته تحصیلی در مقطع کارشناسی سومین دانشگاه است. دانشگاه ایندیراگاندی هند ۱۴ رشته در مقطع کارشناسی و دانشگاه علامه الاقبال ۱۳ رشته در مقطع کارشناسی ارائه می‌دهند.

دانشگاه باز ژاپن با ارائه شش رشته در مقطع کارشناسی، کمترین رشته را در میان دانشگاه‌های مورد بررسی، ارائه می‌دهد.

جدول (۸) نشان می‌دهد که تمامی دانشگاه‌های مورد بررسی به‌جز دانشگاه باز چین، در مقطع کارشناسی ارشد به تربیت نیروی انسانی می‌پردازند. به نظر می‌رسد کشور چین به دلیل هرم جمعیتی خود و تقاضای بیش از حد برای ورود به آموزش عالی و نیز تقاضای جامعه برای داشتن کارشناسان تربیت شده در رشته‌های مختلف، صرفاً ادامه تحصیل برای مقطع کارشناسی را در دستور کار خود قرار داده است و برنامه‌ریزی‌های دانشگاه باز چین متوجه تربیت کارشناسان متخصص است.

علاوه بر آنچه ذکر شد، نتایج پژوهش نشان داد که بیشترین دوره کارشناسی ارشد در دانشگاه پیام نور با ۱۸۹ رشته است و دانشگاه باز تربوکار اندونزی نیز با ارائه چهار رشته در مقطع کارشناسی ارشد کمترین تعداد دوره‌های کارشناسی ارشد را برگزار می‌کند. این در حالی است که دانشگاه‌های ایندیراگانندی هند و الاقبال پاکستان، هر دو ۲۹ رشته در مقطع کارشناسی ارشد برگزار می‌کنند. دانشگاه باز ژاپن نیز در هفت رشته مقطع کارشناسی ارشد نیروی متخصص تربیت می‌کند.

جدول (۹) نشان می‌دهد که تمامی دانشگاه‌های مورد بررسی به‌جز دو دانشگاه باز چین و دانشگاه ترپاکا اندونزی، در مقطع دکتری به تربیت نیروی انسانی متخصص می‌پردازند. در این مورد نیز به نظر می‌رسد کشور چین به دلیل هرم جمعیتی خود و تقاضای بیش از حد برای ورود به دوره‌های ابتدایی آموزش عالی، تمرکز خود را متوجه مقاطع بالاتر نکرده است. همچنین کشور اندونزی به دلیل نیاز به کارشناسان ماهر، ادامه تحصیل برای مقطع دکتری را از دستور کار خود خارج کرده است. علاوه بر آنچه ذکر شده نتایج حاکی از آن است که دانشگاه ایندیراگانندی با تربیت متخصصان مقطع دکتری در ۳۳ رشته تحصیلی دارای بیشترین تنوع رشته‌های تحصیلی مقطع دکتری است و پس از آن دانشگاه علامه الاقبال پاکستان با ۱۹ رشته تحصیلی در مقطع دکتری تخصصی در جایگاه دوم و دانشگاه پیام نور با ارائه ۱۲ رشته در مقطع دکتری تخصصی در جایگاه سوم قرار دارد. دانشگاه باز ژاپن، با پنج رشته، کمترین تنوع رشته‌های دکتری تخصصی را دارد.

جدول (۱۰) نشان می‌دهد که تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه در کنار برگزاری دوره‌های دانشگاهی منجر به مدرک دانشگاهی، دوره‌های آموزش آزاد و یا مداوم را برگزار می‌کنند و از این راه برای اعتلای فرهنگ جامعه خود می‌کوشند. نتیجه مطالعه دانشگاه‌های مختلف نشان داد که دانشگاه باز چین به دلیل هرم جمعیتی خود و تقاضای جامعه برای کارشناسان تربیت شده در رشته‌های مختلف و نیز محدودیت‌های پذیرفتن دانشجویان در دانشگاه، در کنار دوره‌های دانشگاهی خود، بیشترین دوره آموزش آزاد (۳۶۰ دوره) را برگزار می‌کند. همچنین دانشگاه علامه

الاقبال پاکستان نیز با برگزاری (۲۸۲) دوره آموزش آزاد در جایگاه دوم قرار داشته و در کنار دوره‌های دانشگاهی به تربیت متخصصان از طریق آموزش‌های آزاد پرداخته است. پس از آن دانشگاه ایندیپندنت با ۲۲۸ رشته در جایگاه سوم در تنوع دوره‌های آموزش آزاد قرار دارد. دانشگاه پیام نور نیز با ۵۳ دوره آموزش آزاد، پا به عرصه ارائه دوره‌های غیر دانشگاهی در کنار دوره‌های دانشگاهی، پرداخته است. دانشگاه ترباکا اندونزی با ۳۶ دوره آموزش آزاد در جایگاه پنجم قرار دارد. دانشگاه باز ژاپن با تعداد ۳۳ دوره آموزش آزاد کمترین دوره‌های آموزش آزاد در دانشگاه‌های مورد مطالعه را دارد و شاید یکی از دلایل آن، تمرکز دانشگاه باز ژاپن بر روی رشته‌های علوم انسانی است که سبب می‌شود از تنوع دوره‌های آموزش آزاد این دانشگاه کاسته شود. فرج‌الهی و همکاران (۱۳۸۹) بیان کرده‌اند که فرهنگ ژاپنی در کل با آموزش از دور مخالف است و آنها فرهنگ معلم محوری را به شاگرد محوری ترجیح می‌دهند بر این اساس به انجام فعالیت‌های یاددهی-یادگیری در نظام آموزش از دور تمایلی ندارند.

سؤال سوم: نحوه پذیرش دانشجو در دوره‌های منجر به مدرک دانشگاهی و دوره‌های آموزش آزاد، زمان پذیرش دانشجو، نحوه ثبت نام دانشجو و تعداد جلسات تدریس در دانشگاه‌های مورد مطالعه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟
نتایج مقایسه‌ای دانشگاه‌های مورد مطالعه در جدول‌های (۱۱ و ۱۲) حاکی از آن است که:

الف- در خصوص شرایط پذیرش دوره‌های دانشگاهی منجر به مدرک:

✓ **شباهت‌ها:** - تقریباً همه دانشگاه‌ها در رشته‌های مختلف، پذیرش دانشجو دارند.
- در تمامی دانشگاه‌های مورد بررسی به غیر از دانشگاه باز چین و دانشگاه پیام نور، طی مراحل پذیرش پس از تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه امکان پذیر است.

- همه دانشگاه‌ها در مقطع کارشناسی پذیرش دانشجو دارند.

✓ **تفاوت‌ها:** - در دانشگاه باز ژاپن و دانشگاه ترباکا اندونزی پذیرش در دانشگاه بدون آزمون ورودی و صرفاً از طریق تکمیل فرم درخواست در سایت دانشگاه به همراه مدارک مورد نیاز است.

- پذیرش در دانشگاه‌های باز چین، ایندیپندنت هند، علامه الاقبال پاکستان و دانشگاه پیام نور با شرکت در آزمون ورودی دانشگاه امکان‌پذیر است.

- برخی از این دانشگاه‌ها مانند دانشگاه باز چین، دانشگاه علامه الاقبال و پیام نور در روش پذیرش دانشگاه، انعطاف‌پذیری بیشتری داشته و پذیرش دانشجو بر اساس شایستگی‌های تحصیلی در مقاطع قبلی را نیز انجام می‌دهند.

- دانشگاه باز چین فقط در مقاطع کارشناسی دانشجو می‌پذیرد.

- دانشگاه تربوکا اندونزی نیز فقط در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد اقدام به پذیرش دانشجو می‌کند.

- سایر دانشگاه‌های مورد مطالعه در هر سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشجو می‌پذیرند.

- در دانشگاه ایندیپرا گاندی هند و علامه الاقبال پاکستان و پیام نور، برای پذیرش در دانشگاه با توجه به نوع دوره و مقطع تحصیلی، در تمام مقاطع، شرایط پذیرش متفاوتی وجود دارد.

ب- در خصوص شرایط پذیرش دوره‌های آموزش آزاد:

✓ شباهت‌ها: - در همه دانشگاه‌ها، دوره‌های آموزش آزاد برگزار می‌شود.

- در تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه، همه شهروندان می‌توانند بدون هیچ محدودیتی در دوره‌های آموزش آزاد ثبت نام کنند.

✓ تفاوت‌ها: تفاوت خاصی دیده نمی‌شود.

ج- در خصوص زمان پذیرش دانشجو:

✓ شباهت‌ها: - در تمامی دانشگاه‌های مورد مطالعه زمان پذیرش در دانشگاه قبل

از شروع ترم تحصیلی است.

- در تمام دانشگاه‌های مورد مطالعه دو بار در طول سال پذیرش انجام می‌شود.

✓ تفاوت‌ها: - تفاوت خاصی دیده نمی‌شود.

ج- در خصوص نحوه ثبت نام در دانشگاه:

✓ شباهت‌ها: - در همه دانشگاه‌ها، ثبت نام به صورت کاملاً سیستمی بوده و یا از

طریق سامانه ثبت نام دانشگاه و قبل از شروع ترم انجام می‌پذیرد.

- همه دانشگاه‌های مورد مطالعه از دانشجویان خود شهریه دریافت می‌کنند.

✓ تفاوت‌ها: - تفاوت خاصی دیده نمی‌شود.

د- در خصوص تعداد جلسات تدریس برای دوره‌های منتهی به مدرک:

✓ شباهت‌ها: - در بیشتر دانشگاه‌های مورد مطالعه (دانشگاه باز ژاپن، دانشگاه باز چین،

دانشگاه علامه الاقبال پاکستان، دانشگاه تربوکا اندونزی) تعداد جلسات کلاسی استاندارد ۱۶

جلسه است که البته تمام این جلسات چهره به چهره نیست. این جلسات به شیوه‌های

مختلفی مانند کلاس‌های درس عادی، کلاس‌های رادیو و تلویزیونی، کلاس‌های

الکترونیکی، تلفن همراه، کارگاه‌های آموزشی و ... به حدنصاب می‌رسد.

✓ تفاوت‌ها: - در دانشگاه پیام نور تعداد جلسات کلاس‌ها نسبت به سایر

دانشگاه‌های مورد بررسی کمتر است؛ در واحدهای نظری برخی از جلسات کلاس‌ها

به چهار جلسه دو ساعته و یا نهایتاً هشت جلسه دو ساعته منتهی می‌شود درحالی‌که

این کمبود جلسات نسبت به جلسات استاندارد کلاسی که ۱۶ جلسه است نیز تاکنون

به شیوه‌ای جبران نشده است. از این بابت به نظر می‌رسد نظام آموزشی و دانشجو

متضرر می‌شود، لذا متصدیان دانشگاه پیام نور بایستی برای جبران کسری تعداد جلسات چاره‌ای بیندیشند. به نظر می‌رسد آنچه می‌تواند برای جبران مناسب باشد آن است که بقیه جلسات با برنامه‌های رادیو، تلویزیون، کلاس‌های مجازی و یا روش‌های دیگر جبران شده و به ۱۶ جلسه برسد.

پیشنهاد‌های منتج از نتایج پژوهش:

- بر اساس نتایج به دست آمده از سؤال اول، پیشنهاد می‌شود به منظور اعتلای ارزش‌های ملی، فرهنگی و علمی جامعه، دانشگاه پیام نور به سمت سیاست‌های مبتنی بر یادگیری مادام‌العمر نیز در کنار فعالیت علمی خود حرکت کند.
- بر اساس نتایج به دست آمده از سؤال سوم، پیشنهاد می‌شود به منظور جبران کسری تعداد جلسات دانشگاه پیام نور نسبت به سایر دانشگاه‌ها و برگزاری کلاس‌های ۱۶ جلسه‌ای، سیاست‌هایی برای افزایش تعداد جلسات کلاس درس به صورت یادگیری ترکیبی در دستور کار دانشگاه پیام نور قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آقازاده، احمد؛ احقر، قدسی و فضلعلی‌زاده، رضا (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی ویژگی‌های برنامه درسی مؤسسات آموزش عالی از راه دور کشورهای ایران، انگلستان و هند. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی. ۴ (۴)، ۷۵-۱۰۵.
- ترابی، محسن (۱۳۷۵). بررسی تطبیقی دانشگاه‌های از راه دور آلمان، پاکستان، ژاپن، تایلند و ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- خوشرو، علیرضا (۱۳۸۳). بررسی تطبیقی اهداف و روش‌های آموزشی در نظام آموزش عالی از راه دور ژاپن، انگلستان و ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- فرج‌اللهی مهران؛ سعید نسیم، مهربانی مانوش (۱۳۸۹). آموزش از دور در ژاپن. مجله دانشگاهی یادگیری الکترونیکی، ۱ (۱)، ۳۸-۴۱.
- فضلعلی‌زاده، رضا؛ آقازاده، احمد و احقر، قدسی (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی و تحلیلی نظام آموزش عالی از راه دور در کشورهای انگلستان، هند و ایران. پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی)، ۹ (۳۲)، ۲۸-۴۸.
- کوی، لوتان (۱۹۸۱). آموزش و پرورش تطبیقی؛ ترجمه محمد یمنی‌دوزی سرخابی (۱۳۸۴)، تهران: انتشارات سمت.
- وبسایت دانشگاه باز ژاپن: <http://www.ouj.ac.jp/eng>
- وبسایت دانشگاه باز چین: <http://en.ouchn.edu.cn>
- وبسایت دانشگاه ایندیرا گاندی: <http://www.ignou.ac.in>
- وبسایت دانشگاه علامه اقبال پاکستان: <http://www.aiou.edu.pk>
- وبسایت دانشگاه تراباکا اندونزی: <http://www.ut.ac.id/en>
- وبسایت دانشگاه پیام نور: www.pnu.ac.ir
- Daniel, S. Johan (1999). Mega Universities and Knowledge Media. Routledge. Abingdon- "Profile of IGNOU - Preamble". *Ignou.ac.in*. Retrieved 10 January 2016.
- Georgieva, G.; Todorov, G. & Smrikarov, A. (2003). A model of virtual university: some problems during its development. *International conference on computer system and technology-CompSystemech*.
- Holemborg, B. (1989b). *Theory and practice of distance education*. Rutledge: London.

- Maclean, Rupert; Jagannathan, Shanti & Sarvi, Jouko (2012). *Skills Development for Inclusive and Sustainable Growth in Developing Asia-Pacific*. New York & London: Springer Dordrecht Heidelberg.
- Sampaio, R. (2008). Educar, ensinar e aprender a distância na era digital: principios básicos, proceedings of the X simpósio International de Informática Educativa, 03-05 October 2008. Salamanca, pp: 145-150.
- Sang, G. M.; Valcke, M.; Braak, J. V. & Tondeur, J. (2010). Student teachers' thinking processes and ICT Integration: Predicators of prospective teaching behaviors with educational technology. *Computers and Education*, 54, 103-112.
- Simoa, A.; Barbulescua, C. & Kilyenia, S. (2015). Current Practices in Elearning: A Case Study for Electrical Power Engineering in Higher Education- *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 605 – 610.

